

Годлюк А.М.*

АМЕРИКАНСЬКЕ ЛІДЕРСТВО В XXI СТОЛІТТІ

В статті йде про проблему Американського глобального лідерства. Автор аналізує, які саме умови зовнішньої політики, забезпечили можливість того, що США стали світовим лідером, та намагається передбачити перспективи Американського глобального лідерства.

Ключевые слова: Американское глобальное лидерство, «Pax – Americana», «Стратегия Национальной Безопасности».

В статті йдеться про проблему Американського глобального лідерства. Автор аналізує, які саме умови зовнішньої політики, забезпечили можливість того, що США стали світовим лідером, та намагається передбачити перспективи Американського глобального лідерства.

Ключові слова: Американське глобальне лідерство, «Pax – Americana», «Стратегія Національної Безпеки».

This article deals with the problem of American global leadership. The author analyzes the foreign policy conditions, that provide an opportunity for the USA to become a world leader, and tries to forecast the prospects of American global leadership.

Key words: American global leadership, «Pax – Americana», National Security Strategy.

Сполучені Штати Америки, після розпаду Радянського Союзу стали єдиним полюсом сили на міжнародній арені. Сьогодні США тримають першість світового лідерства за економічним потенціалом, за досягненнями у галузі науково-технічного прогресу, з фінансовою могутністю і світового впливу в цих та інших галузях. Америці ще в минулому столітті вдалося замінити Європу, як провідну морську потугу.

Проте на початку XXI століття постають нові виклики американській могутності, які спонукали Вашингтон до визначення принципових завдань, серед яких визначаємо наступне:

- не допущення можливості домінування іншої ідеології, іншого способу існування, крім свого власного;
- суспільство в Америці не буде миритись з існуванням інших соціо-політичних культур, крім своєї власної;
- американське суспільство, як і завжди буде зберігати спрямування на американське глобальне лідерство та відповідний «ідеальний» спосіб буття. У тому числі з позицій геополітики зокрема, контроль морських шляхів та регулювання міжнародної торгової

* кандидат політичних наук, молодший науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

системи, для забезпечення цілковитої безпеки для себе, ось що прагне розвивати Америка і надалі.

З цього всього виникає питання: яким чином і за допомогою яких зовнішньополітичних чинників цій країні вдалося за такий невеликий проміжок часу, стати світовим лідером і якими є перспективи американського глобального лідерства?

Варто зазначити, що «всього шість десятиліть тому США перебували в стані ізоляції і грали більш ніж другорядну роль у світовій політиці»[1].

Ще за часів створення держави Америка в середині якої існувала ідеологія «явного призначення Америки» як «майбутнього центру світу» і її безпосереднє втілення в зовнішньополітичному курсі країни зробили США провідною державою сучасного світу [2, с.15].

Про спадкоємність американського курсу свідчить також розсекречений в 1998 р. документ «Стратегія національної безпеки для нового століття», в якому затверджувалися принципи, аналогічні тим, що затверджувалися і в кінці 1940-х рр.: «Ми повинні розширювати нашу зовнішню торгівлю для підтримки економічного зростання. Світ повинен відкритися нашому експорту, інвестиціям, ідеям» [3, с.43].

Сьогодні ми бачимо, що США дотримуються своєї ідеології і по цей час, що проявляється у формі глобального просування в економічну, політичну і культурну трансформацію світу [4, с.52].

Саме друга половина ХХ століття стала для Америки часом поштовху до світового лідерства. Після Другої Світової війни США почали, інтенсивно нарощувати свій військовий, економічний, політичний та технологічний потенціал. Так, президент США Г. Трумен заявив у своєму зверненні до конгресу 19 грудня 1945 р. про «тягар постійної відповідальності за управління світом», який ліг на США, і «необхідність довести, що США сповнені рішучості зберегти свою роль керівника всіх націй» [5].

Біполярна конфронтація з СРСР, в той час, як відбувалося формування нової структури міжнародних відносин, зіграло для американського лідерства величезну роль. В той час в США створюються міжнародні інститути та організації по безпеці, до складу яких увійшли і інші країни. Вартий уваги той факт, що саме «холодна війна», стала тим об'єднуючим чинником, який сприяв інтеграції Заходу і глобалізаційному процесу загалом. Саме тому, досліджувана проблема є вельми актуальною і сьогодні.

Незгода США з євроцентристським світом, виявила прагнення його трансформувати і зменшити відносну вагу Європи, створити міжнародно-політичну ситуацію, в якій би була можливість зайняти нову роль, відповідну їх збільшеною потужністю і впливом і проголосили курс на світове лідерство. Колишній міністр оборони США У. Коуен заявив: «Для Америки було необхідно стати головним гравцем на світовій арені, і не тільки тому, що світ потребував Америки, а тому, що Америці та її національним інтересам був необхідний навколишній світ» [6].

Навіть після зникнення з міжнародної арени СРСР – єдиного об'єкта американської стратегії і головного геополітичного суперника, «холодна війна» – як стратегія встановлення нового світового порядку США не закінчилась. Закінчилась вона тільки в формі біполярної конфронтації з СРСР в результаті його розпаду. Дана стратегія тільки змінилась, згідно сучасних умов, і її першочерговим завданням є утримання і збереження лідируючого становища в світі.

На думку автора, вирішальним чинником у встановленні і втіленні зовнішньополітичної стратегії США, в деякій мірі, зумовив план Маршала – як допомога відновлення Європі, після Другої світової війни і являлася важливим атрибутом, конкретним проявом і

невід'ємною частиною стратегії «холодної війни». Який, чимало дослідників вважають головною початковою ланкою у створенні західного блоку держав на чолі з США.

Відомий дослідник, професор Техаського університету С.Перріш підкреслює, що «США використовували план Маршала в якості системоутворюючого механізму західного альянсу, відомого США» [7].

Зовнішня політика США і тепер ґрунтується перш за все на захисті економічних інтересів. Тому саме економічна дипломатія сьогодні – являється одним з найважливіших інструментів Вашингтона, який забезпечує реалізацію американських інтересів за кордоном, в умовах коли економіка США пов'язана з іноземними ринками більше ніж раніше. Тому дуже важливо пам'ятати минуле і використовувати його уроки в сучасній зовнішньополітичній стратегії держав.

З вище згаданого виходить, що формування нового світового устрою здійснюється в умовах глобалізації, тобто створення взаємозалежного і одночасно залежного від Америки світу. Також, глобалізація постає як продукт розширення американського світового устрою і нова стадія формування «Рах – Амерікана», що являє собою глобальну американізацію світу [8, с.17]. Тому на даний час, завданням США є утримання статусу єдиної глобальної наддержави. Безумовно на міжнародній арені існують реальні загрози і суперники для «Рах – Амерікана» (Китай, об'єднана Європа, Росія, Індія), тому проведення відповідної зовнішньої політики буде ускладнено. Особливо Китай, Росія, Індія, можуть претендувати на власну вагому роль в світовій політиці. Так як це ядерні країни, діалог з якими за допомогою зброї – виключається.

Автор припускає, якщо ці країни набудуть самостійного центру сили, то циклічність історичного процесу знову себе проявить. Зокрема, історичний досвід показує, що в основі розпаду існуючих систем міжнародних відносин був конфлікт, який руйнував цю систему, на місці якої обов'язково з'являлася нова. Сполучені Штати вже досить давно провокують світову спільноту своїми лідерськими і гегемонськими амбіціями. Доказом слугує потужна хвиля антиамериканізму у формі терористичних атак 2001 року. Гегемоністична політика США підвищує вірогідність війни, або навіть війн, а також сприяє прискоренню деградації міжнародної стабільності.

Сполученим Штатам слід обережніше використовувати військову силу, ширше співпрацювати із союзниками, зміцнювати міжнародний престиж країни. Після прийняття в 2002 році в США «Стратегії національної безпеки», глобальна стратегія Вашингтона викликала жорстку критику у світі. Зокрема, військова операція в Іраку, під час якої в Багдаді було зруйновано майже всі громадські будівлі, ліквідовані всі інститути старої держави, розпущена армія, тим самим «США перетворили 450 тисяч його жителів у своїх ворогів» [9].

Світова спільнота та перш за все її лідери повинні зрозуміти необхідність пошуку компромісу для забезпечення стабільності у світі. В іншому випадку, подальше наростання протиріч, може призвести до неминучих фатальних наслідків.

Одна з найважливіших галузей міжнародної економічної взаємодії, в якій вплив США традиційно дуже великий, це світова валютна система. В останні роки в системі її організації та повсякденного функціонування відбуваються великі зміни, які істотно впливають на зовнішньоекономічні інтереси не лише Сполучених Штатів, але і всіх її учасників. У цій галузі США доводиться рахуватися із зростаючою силою ЄС і з інтересами інших партнерів. Одна із нагальних проблем американської економіки в останні роки полягає в значному зниженні курсу долара проти євро та інших світових валют, яке сильно впливає на економіку, ринок цінних паперів і кредитно-грошову сферу.

Головним імперативом Америки є запобігання виникненню будь-якого нового центру сили (а в деяких випадках і ізоляції існуючих суб'єктів міжнародних відносин), здатного перешкодити здійсненню американської стратегії «світового перетворення». Америка і досі являється країною, яка проповідує, переслідує і відстоює глобальні інтереси. Масштабність впливу наслідків світової фінансової кризи суттєво вплинула на параметри глобальної потужності США. Зросли лідерські амбіції інших великих держав, зокрема, Росія впевнена, що вона може стати світовим лідером, але її впевненість може похитнути те, що свій новий геополітичний курс Сполучені Штати продовжують в рамках своєї встановленої стратегії «глобального лідерства» тільки підлаштованої під сучасні умови, а конкретніше, реалізованої все ближче до кордонів Росії, підтвердженням чого є дії щодо розширення Північно-Атлантичного альянсу. В даному контексті, Вашингтон сьогодні продовжує робити все, для того, щоб завершити формування американо-центричної системи, яка сформувалась ще в 1990-х роках, а головною метою для нього є продовження відігравати роль голови в глобальному суспільстві, що може загострити питання про відносини з Росією.

Варто зазначити, що історично в багатополлярному світі Росія і США ніколи не були ворогами. Отже, конфронтаційна модель двосторонніх взаємин не буде відповідати їх інтересам і в умовах поліцентризму у XXI столітті. Без російсько-американської взаємодії з питань контролю над озброєннями, нерозповсюдження ЗМУ, боротьби з міжнародним тероризмом, навряд чи вдасться створити ефективний механізм забезпечення безпеки, формування нової багатополлярної системи міжнародних відносин і запобігти катастрофічній сценарії розвитку подій.

В стратегії йшлося проте, що США залишаються єдиною державою, яка володіє дійсно глобальною силою і впливом в усіх сферах – політичній, економічній та військовій, і що не існує заміни лідерству США, яке здійснювалося протягом більшої частини ХХ століття. Відразу ж слід зауважити, що всі наступні стратегії національної безпеки США лише інтерпретували цю заяву.

Підхід США до Росії, як до ракетно-ядерного опонента і джерела природних та інтелектуальних ресурсів, знаходить своє відображення у всіх стратегіях безпеки США. Росія офіційно вже не противник, але поки що навіть не кандидат в союзники по глобальних справах (стратегічна стабільність стає сьогодні предметом політичного торгу), а всього лише часом регіональний партнер по необхідності. Такий підхід США вимагає постійної уваги з боку Росії.

Таким чином, є сенс констатувати, що історичний досвід участі США в колишніх етапах глобалізації надає серйозний вплив на формування загальної стратегії держави.

Нинішні американські керівники, вважаючи, США перемогли в третій («холодній») світовій війні, розраховують, що їм вдасться повторити досягнення колишніх американських президентів, які зуміли створити механізми глобального регулювання після Першої і Другої світових війн.

Після краху комунізму і розпаду СРСР з'явилися нові загрози і виклики Сполученим Штатам: зростаюча економічна і військова міць Китаю, міжнародний тероризм, країни-ізгої з ядерною та іншою зброєю (КНДР, Ірак, Лівія). Все це, так само як і посилення процесів глобалізації, на думку американських політичних дослідників, є достатньою підставою для того, щоб США і в 1990-ті роки і в новому столітті несли «тягар лідерства». Зникнення такого супротивника, як СРСР – не змінило сутності американського підходу до світу. Мова йде про світову перевагу над будь-якими силами.

Трансформація системи світопорядку на рубежі 1980-90-х років викликала гостру необхідність пошуку нової моделі взаємовідносин основних і другорядних суб'єктів міжна-

родних відносин. Колишня конфронтаційна модель, неминуча в умовах двополюсного світу, так само як і американська політика «стримування комунізму», спрямована проти СРСР і його союзників, не відповідала новій ситуації. З крахом біполярного світу США ще більше усвідомили своє становище єдиної наддержави і світового лідера. Прикладом гегемоністської схильності США є позиція відомого американського політолога З. Бжезинського у його праці «Велика шахівниця»: «Америка займає домінуючі позиції в чотирьох областях світової влади, які мають вирішальне значення: у військовій галузі Америка має такі можливості, які не мають собі рівних глобальними можливостями розгортання; в галузі економіки залишається основною рушійною силою світового розвитку, навіть незважаючи на конкуренцію в окремих галузях з боку Японії та Німеччини; в технологічному відношенні вона зберігає абсолютне лідерство в передових галузях науки і техніки; в галузі культури, незважаючи на її певну примітивність, Америка користується, особливою привабливістю, зазвичай серед молоді всього світу. Все це забезпечує Сполученим Штатам політичний вплив, близького якому не має жодна держава світу. Саме поєднання всіх цих чинників робить Америку єдиною світовою наддержавою у повному розумінні цього слова».

І все-таки, Сполучені Штати сьогодні являються єдиною світовою супердержавою. Її політична, військова, культурна, фінансова та економічна гегемонія безсумнівна, у них функціонують найбільші транснаціональні корпорації, що володіють новітніми технологіями і надають високоякісні послуги.

США своїми діями демонструють своє право на глобальне лідерство, але чи вийде це в них на практиці, покаже час.

Список використаних джерел

1. Brzezinski Z. The grand chessboard: American primacy and its geostrategic imperatives – New York: Basic books, October 1997. – 240 p. / Пер. с англ. О. Ю. Уральской. – М.: Международные отношения, 1998. – 255 с.
2. Уткин А. И. Дипломатия Вудро Вильсона. М.: Международные отношения, 1989. С. 15
3. Уткин А. И. Мировой порядок XXI века. М.: Издатель Соловьёв, Алгоритм, 2001. – 480 с.
4. Brzezinski Z. A geostrategy for Eurasia // Foreign Affairs. –September/October, 1997. №5 P. 52.
5. История дипломатии / Под ред. А. А. Громько, И. Н. Земскова, В. А. Зорина, В. С. Семенова, М. А. Харламова/ М.: Политиздат, 1974. Т. 5. С. 242.
6. Cohen W. S. Marshall's Legacy: a Guide for Tomorrow. Prepared Remarks for Virginia Military Institute, Marshall ROTC Seminar, Lexington, Va, // Speech file service. – April 16, 1997. № 2. P. 1– 2.
7. Parish S. D. The Turn Toward Confrontation: The Soviet Reaction to the Marshall Plan, 1947. Working Paper № 9. New Evidence on the Soviet Rejection of the Marshall Plan, 1947. – Report № 1. – P. 28.
8. Уткин А. И. Американская стратегия для XXI века // США – Канада: экономика, политика, культура. – 1999. – № 7. – С. 17.
9. D. Rieff. Blueprint for a Mess // The New York Times Magazine. – November 2, 2003. – P. 72.